

**ЗАГАЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКІ ВИМІРИ
ТРАДИЦІЙ НАРОДНИХ ВИДОВИЩ**

Рецензія на монографію Наталії Дмитрівни Піскун
Архетипы и прототипы интермедий школьного
и народного белорусского театра XVI – начала XX века
Минск : Энциклопедикс, 2009. – 292 с.

Хотілося б привітати білоруське мистецтвознавство з появою вагомого наукового дослідження доцента Білоруського державного університету культури і мистецтв Наталії Дмитрівни Піскун про значний фрагмент цілісної композиції білоруського культурного фонду – шкільний і народний театр, дослідження цікавого як у тематичному і „виконавчому” аспектах, так і в плані висновків, а також подальших аналітичних перспектив. Подібна проблематика сьогодні характерна і для всіх східнослов'янських культур, що відразу ж додає проголошеній темі статус спільнослов'янської.

Композиція дослідницького проблемного спектра струнка і логічна. Знаковим і повною мірою рецептивним у дослідженні є вже сам по собі обраний методологічний фундамент – комплексне освоєння проблеми, бажання поглянути на предмет „конфокально” (тобто сфокусувати різні кути зору в єдиній точці) і, однак, прагнути утримувати в полі зору вельми широкий культурно-історичний контекст, здатність бачити проблему одночасно в ракурсах діахронії і синхронії. Цей авторський задум реалізований в монографії вельми успішно.

Рецензоване дослідження творчо розвиває положення К.Г. Юнга про архетипи колективного несвідомого стосовно сценічного мистецтва. Н.Д. Піскун виходить на еволюцію похідного від архетипічних уявлень через прообрази, прототипи і типи до осмислення такої інноваційної дефініції, як „театральний архетип”, презентує наукову методику вивчення генези образної еволюції персонажів інтермедій шкільного та народного театру Білорусі в контексті світової театральної культури. У цьому полягає основна цінність наукової праці, її непересічність.

Монографія відкривається розділом „Теоретичні основи і методологічні засади дослідження”, присвяченим вивченню історичних передумов виникнення традиційних театральних персонажів і розробці теорії театральних архетипів, що дозволили Н.Д. Піскун сформулювати принцип аналізу традиційних персонажів інтермедій шкільного та народного білоруського театру, а також запропонувати їх систематику. Розробляючи теорію театральних

архетипів, автор виходить з положення, що категорія архетипу, яка стала вже загальнонауковим терміном і використовується у таких галузях науки, як політологія, психологія, психіатрія та ін., щодо театральних персонажів потребує уточнення та роз'яснення, як поняття, вперше запропоноване і розроблене в „аналітичній психології” К.Г. Юнгом. Звідси в науковий обіг театрознавства доказово й аргументовано вводиться новий термін – „театральний архетип”. Як базове поняття наукового дослідження, він дозволяє автору логічно презентувати генезу й еволюцію персонажів інтермедій шкільного та народного білоруського театру як стадіальний процес, де архетип, виступаючи нефіксованим образом колективного несвідомого, стає прообразом (взірцем) для створення театального персонажа. Цей прообраз проявляє себе конкретним історичним, літературним, етнічним, соціальним, театральним і т.д. втіленням персонажа, стає прототипом для створення іншого персонажа. На подальшому етапі еволюції театральних персонажів формуються групи, підгрупи персонажів, які характеризуються цілою низкою узагальнюючих ознак. Це дозволяє розглядати їх як типові персонажі (типи) народного театру, що є найвищою точкою еволюційного процесу, на якій найбільш яскраво ідентифікуються риси національної самобутності в їх трактуванні.

У світлі окресленої теорії Н.Д. Піскун виявила функції театральних архетипів, визначила та узагальнила характерні риси персонажів, класифіковані як архетипічні, а також запропонувала їх диференціацію на групи і підгрупи: міфологічні (Коза, Ведмідь), алегоричні (Смерть, Чорт та ін.), соціально-побутові (професійні: Доктор, Вчений, Корчмар тощо), національні (Козак, Циган, Поляк та ін.), соціально-побутова підгрупа (мужики: Матей, Лобас, Архип та ін., поміщики: Шляхтич, Самохвальський, Волзький дворянин, Франт-Еlegant, Бояриня та ін.). Вагоме спостереження про генезу персонажів міфологічних і алегоричних груп, що сходять до універсальних загальнолюдських соціально-побутових коренів, тоді як персонажі соціально-побутових груп і підгруп дозволяють лише гіпотетично реконструювати той прототип або архетип, що надалі трансформується і персоніфікується.

У розділі „Міфологічні і алегоричні архетипи інтермедій білоруського народного театру. Їх театральні-історичні образи – прототипи”, зокрема розглянуто генезу й еволюцію персонажів інтермедій шкільного та народного білоруського театру міфологічних (Коза і Ведмідь) і алегоричних (Чорта і Смерті) груп. Наголошується, що сюжетність історій Кози і Ведмеда в процесі своєї генези зближуються, що мотивовано їх спільним сакральним призначенням витоком і характеризується універсальністю. Стосовно історичної трансформації персонажів Чорта і Смерті, то Н.Д. Піскун артикулює той факт, що їх прототипи хоч і були сформовані театальною культурою Середньовіччя, проте їхня образна історія сходиться ще до архетипів архаїчних часів й безпосередньо пов'язана з процесом

загальної міфотворчості, зокрема із загальнолюдськими уявленнями про природу „зла”.

Нарешті, розділ „Соціально-побутові прототипи і типові персонажі інтермедій шкільного та народного білоруського театру як результат еволюції театральних архетипів” розглядає генезу й еволюційні варіанти персонажів інтермедій шкільного та народного білоруського театру соціально-побутової групи. Тут, зокрема, виділяються підгрупи образів, в основу типізації закладені професійні (персонажі-медики, персонажі-воїни, персонажі-науковці, персонажі-школярі, персонажі-купці), релігійні та національні (українці, цигани, поляки, угорці, євреї) ознаки. Особливу увагу було приділено розробці концепції генези й еволюції дихотомічної персонажів-антиподів: „панів” (шляхта, пани, поміщики) і „мужиків” (литвини) соціально-побутової підгрупи інтермедій шкільного та батлєчного білоруського театру.

Автор послідовно систематизує й узагальнює широкий фактографічний матеріал, об’ємно і доказово розгортає власний жанрологічний концепт, підкреслюючи динамічність системи театральних архетипів, стадіальний характер її розвитку протягом століть. Плідним є те, що розроблений Н.Д. Піскун принцип аналізу персонажів інтермедій шкільного та народного білоруського театру може бути успішно застосований у дослідженні відповідних творів та явищ, наявних в інших видах мистецтв, що подібним чином оперують образно-сюжетним рядом.

Доказовість результатів дослідження обґрунтована глибиною наукового аналізу, підкріплена значним фактографічним матеріалом, зручно розташованим у принагідних додатках. Дослідження успішно презентує концепцію історичної динаміки розвитку театральних архетипів від прообразів до прототипів і типів персонажів інтермедій білоруського шкільного та народного театру. Важливо, що персонажі інтермедій білоруського шкільного та народного театру розглянуті в єдиному контексті з персонажами західно- та східноєвропейського народного театру, отже, у просторі світової театральної культури.

Оригінальна праця білоруського науковця Н.Д. Піскун справедливо заслуговує на увагу мистецтвознавців, театрознавців, літературознавців – широкого гуманітарного кола, зокрема аспірантів, викладачів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів культури і мистецтв.